

Thomae Aquinatis
De principiis naturae
ad fratrum Syluestrum

Tomaž Akvinski
O počelih narave
za brata Silvestra

[§ I.]

[§ I.]

[1.] Nota quod quoddam potest esse licet non sit, quoddam uero est. Illud quod potest esse dicitur esse potentia, illud quod iam est dicitur esse actu. Sed duplex est esse, scilicet esse essenziale rei siue substantiale, ut hominem esse, et hoc est esse simpliciter; est autem aliud esse accidentale, ut hominem esse album, et hoc est esse aliquid.

[2.] Ad utrumque esse est aliquid in potentia: aliquid enim est in potentia ut sit homo, ut sperma et sanguis menstruus, aliquid est in potentia ut sit album, ut homo. Tam illud quod est in potentia ad esse substantiale quam illud quod est in potentia ad esse accidentale potest dici materia, sicut sperma hominis et homo albedinis; sed in hoc differt quia materia que est in potentia ad esse substantiale dicitur materia ex qua, que autem est in potentia ad esse accidentale dicitur materia in qua.

[3.] Item proprie loquendo quod est in potentia ad esse accidentale dicitur subiectum, quod uero est in potentia ad esse substantiale dicitur proprie materia. Quod

[1.] Bodi pozoren na to, da nekaj lahko je, čeprav [še] ni, nekaj pa [že] je. Za tisto, kar lahko je, rečemo, da je v možnosti; za tisto, kar že je, pa rečemo, da je v deju. Bit pa je dvojna: bistvena oziroma substancialna bit stvari, na primer biti človek, in to je biti enostavno; druga bit pa je akcidentalna, na primer biti bel človek, in to je biti nekaj.

[2.] Za obe biti pa je nekaj v možnosti. Nekaj je v možnosti, da bo [nastal] človek, na primer sperma in menstrualna kri, nekaj pa je v možnosti, da bo [nekaj] belo, na primer človek. Tako tisto, kar je v možnosti za substancialno bit, kot tisto, kar je v možnosti za akcidentalno bit, se lahko imenuje materija: sperma na primer [materija] človeka in človek [materija] beline. Toda tu obstaja razlika, kajti materija, ki je v možnosti za substancialno bit, se imenuje materija, *iz katere*, tista pa, ki je v možnosti za akcidentalno bit, se imenuje materija *v kateri*.

[3.] Ravno tako se tisto, kar je v možnosti za akcidentalno bit, pravzaprav imenuje subjekt, kar pa je v možnosti za substancialno bit, se pravilno imenuje materija. Znak

autem illud quod est in potentia ad esse accidentale dicatur subiectum, signum est quia dicuntur esse accidentia in subiecto, non autem quod forma substantialis sit in subiecto. Et secundum hoc differt materia a subiecto, quia subiectum est quod non habet esse ex eo quod aduenit, sed per se habet esse completum, sicut homo non habet esse ab albedine; sed materia habet esse ex eo quod ei aduenit, quia de se habet esse incompletum. Vnde simpliciter loquendo forma dat esse materie, sed subiectum accidenti, licet aliquando unum sumatur pro altero, scilicet materia pro subiecto et e conuerso.

[4.] Sicut autem omne quod est in potentia potest dici materia, ita omne a quo aliquid habet esse, quodcumque esse sit, siue substantiale siue accidentale, potest dici forma: sicut homo cum sit potentia albus fit actu albus per albedinem, et sperma cum sit potentia homo fit actu homo per animam. Et quia forma facit esse in actu, ideo forma dicitur esse actus; quod autem facit actu esse substantiale est forma substantialis, et quod facit actu esse accidentale dicitur forma accidentalis.

[5.] Et quia generatio est motus ad formam, duplici forme respondet duplex generatio: forme substantiali respondet generatio simpliciter, forme uero accidentali generatio secundum quid. Quando enim intro-

tega, da se se tisto, kar je v možnosti za akcidentalno bit, imenuje subjekt, je, ker rečemo, da so akcidence v subjektu, ne rečemo pa, da je v subjektu substancialna oblika. Materija pa se razlikuje od subjekta glede na to, da subjekt nima biti od tistega, kar mu pristopa, temveč ima [sam] po sebi kompletno bit – človek na primer nima biti od beline –, materija pa ima bit od tistega, kar ji pristopa, kajti [sama] po sebi ima nekompletno bit. Zato, rečeno enostavno, dá bit materiji oblika, medtem ko dá bit akcidenci subjekt, čeprav se včasih vzame eno namesto drugega, se pravi, materijo za subjekt in nasprotno.

[4.] Tako kot se lahko vse, kar je v možnosti, imenuje materija, se lahko tudi vse, od česar ima neka stvar bit – kakršnakoli bit je že, najsi bo substancialna ali akcidentalna – imenuje oblika; na primer človek, ki je potencialno bel, postane dejansko bel zaradi beline in sperma, ki je potencialno človek, postane človek zaradi duše. In ker oblika napravi, da je [nekaj] v deju, se zato imenuje dej: kar napravi dejansko substancialno bit, se imenuje substancialna oblika, kar pa napravi dejansko akcidentalno bit, se imenuje akcidentalna oblika.

[5.] Ker pa je nastajanje gibanje k obliki, ustreza dvema [vrstama] oblik dvojno nastajanje: substancialni obliki ustreza enostavno nastajanje, akcidentalni obliki nastajanje »z ozirom na kaj«. Kadar se namreč

ducitur forma substantialis, dicitur aliquid fieri simpliciter; quando autem introducitur forma accidentalis, non dicitur aliquid fieri simpliciter sed fieri hoc: sicut quando homo fit albus, non dicimus simpliciter hominem fieri uel generari, sed fieri uel generari album. Et huic duplici generationi respondet duplex corruptio, scilicet simpliciter et secundum quid; generatio uero et corruptio simpliciter non sunt nisi in genere substantie, sed generatio et corruptio secundum quid sunt in aliis generibus.

[6.] Et quia generatio est quedam mutatio de non esse uel ente ad esse uel ens, e consuerso autem corruptio debet esse de esse ad non esse, non ex quolibet non esse fit generatio sed ex non ente quod est ens in potentia: sicut ydolum ex cupro, quod ydolum est in potentia, non in actu.

[7.] Ad hoc ergo quod sit generatio tria requiruntur: scilicet ens potentia quod est materia, et non esse actu quod est priuatio, et id per quod fit actu, scilicet forma. Sicut quando ex cupro fit ydolum, cuprum quod est potentia ad formam ydoli est materia hoc autem quod est infiguratum siue indispositum dicitur priuatio; figura autem a qua dicitur ydolum est forma, non autem substantialis, quia cuprum ante aduentum forme seu figure habet esse in actu, et eius esse non

uvaja substancialna oblika, se reče, da nekaj nastaja enostavno, kadar pa se uvaja akcidentalna oblika, se ne reče, da nekaj nastaja enostavno, temveč da nastaja [neko] tole: ko človek postaja bel, tako ne rečemo, da nastaja oziroma postaja človek enostavno, temveč da nastaja oziroma postaja bel. Temu dvojnemu postajanju ustreza dvojno propadanje, tj. [propadanje] enostavno in »z ozirom na kaj«. Enostavno nastajanje in propadanje sta samo v rodu substanc, nastajanje in propadanje »z ozirom na kaj« pa v ostalih rodovih.

[6.] Ker pa je nastajanje nekakšno spreminjanje iz nebiti oziroma nebivajočega v bit oziroma bivajoče, mora biti propadanje obratno iz biti v nebit, [toda treba je reči, da nastajanje] ne nastane iz katerekoli nebiti, temveč iz nebivajočega, ki je bivajoče v možnosti: tako kot [nastane] kip iz bakra, ki je kip v možnosti, ne pa v deju.

[7.] Za nastajanje je torej potrebno troje: bivajoče v možnosti, kar je materija; dejanska nebit, to je umanjkanje; in tisto, po čemer postane dejanska, namreč oblika. Tako je na primer, kadar nastane kip iz bakra, baker, ki je v možnosti za obliko kipa, materija; to, kar je brezoblično oziroma nedispozicionirano, se imenuje umanjkanje; lik pa, zaradi katerega se [kip] imenuje kip, je oblika, toda ne substancialna – baker je namreč že pred prihodom tiste oblike oziroma lika imel

dependet ab illa figura, sed est forma accidentalis: omnes enim forme artificiales sunt accidentales, ars enim non operatur nisi supra id quod iam constitutum est in esse perfecto a natura.

[§ II.]

[8.] Sunt igitur tria principia nature, scilicet materia, forma et priuatio, quorum alterum, scilicet forma, est id ad quod est generatio, alia duo sunt ex parte eius ex quo est generatio. Vnde materia et priuatio sunt idem subiecto, sed differunt ratione; illud idem quod est es est infiguratum ante aduentum forme, sed ex alia ratione dicitur es, et ex alia infiguratum. Vnde priuatio dicitur esse principium non per se sed per accidens, quia scilicet concidit cum materia; sicut dicimus quod hoc est per accidens »medicus edificat«: non enim ex eo quod medicus, sed ex eo quod edificator, quod concidit medico in uno subiecto.

[9.] Sed duplex est accidens, scilicet necessarium quod non separatur a re, ut risibile hominis, et non necessarium quod separatur, ut album ab homine. Vnde licet priuatio sit principium per accidens, non sequitur quod non sit necessarium ad

dejansko bit, in njegova bit ni odvisna od tistega lika –, temveč je to akcidentalna oblika. Vse umetne oblike so namreč akcidentalne; umetnost deluje namreč samo na tistem, kar je že narava vzpostavila v dovršeno bit.

[§ II.]

[8.] Obstajajo torej tri počela narave: materija, oblika in umanjkanje, od katerih je drugo, oblika namreč, tisto, proti čemur je [usmerjeno] nastajanje, drugi dve [počeli] pa sta na strani tistega, iz česar [se začenja] nastajanje. Zato sta materija in umanjkanje ista po subjektu, razlikujeta pa se po pojmu. Tisto namreč, kar je baker, je isto kot tisto, kar je brezoblično pred prihodom oblike – toda baker se imenuje zaradi enega razloga, brezoblično zaradi drugega. Zato se umanjkanje imenuje počelo, [toda] ne »po sebi«, ampak »po naključju«, ker namreč sovpade z materijo: tako kot rečemo, da zdravnik gradi »po naključju«; ne gradi namreč zato, ker je zdravnik, temveč zato, ker je gradbenik, kar pa sovpade z zdravnikom v enem subjektu.

[9.] Toda akcidence so dveh vrst: nujne, ki jih ni mogoče ločiti od stvari, kot na primer [ni mogoče ločiti] zmožnosti smejanja od človeka, in nenujne, ki so ločljive, kot je na primer belo [mogoče ločiti] od človeka. In zato kljub temu, da je

generationem, quia materia a priuatione non denudatur; in quantum enim est sub una forma, habet priuationem alterius et e conuerso, sicut in igne est priuatio aeris et in aere priuatio ignis.

[10.] Et sciendum quod, cum generatio sit ex non esse, non dicimus quod negatio sit principium, sed priuatio; quia negatio non determinat sibi subiectum: »non uidet« enim potest dici etiam de non entibus, ut »chimera non uidet«, et iterum de entibus que non nata sunt habere uisum, sicut de lapidibus. Sed priuatio non dicitur nisi de determinato subiecto, in quo scilicet natus est fieri habitus, sicut cecitas non dicitur nisi de hiis que sunt nata uidere.

[11.] Et quia generatio non fit ex non ente simpliciter, sed ex non ente quod est in aliquo subiecto, et non in quolibet sed in determinato – non enim ex quolibet non igne fit ignis sed ex tali non igne circa quod nata sit fieri forma ignis –, ideo dicitur quod priuatio est principium. Sed in hoc differt ab aliis, quia alia sunt principia et in esse et in fieri: ad hoc enim quod fiat ydolum oportet quod sit es, et quod ultima sit figura ydoli, et iterum quando iam ydolum est oportet hec duo esse; sed priuatio est principium in fieri et non in esse,

umanjkanje počelo »po naključju«, iz tega ne sledi, da ni nujno za nastajanje, kajti materija ni [nikoli] brez umanjkanja; kolikor je namreč »pod« eno obliko, ima umanjkanje druge in nasprotno: tako je v ognju umanjkanje zraka in v zraku umanjkanje ognja.

[10.] Treba pa je vedeti, da kljub temu, da je nastajanje iz nebiti, ne trdimo, da je počelo negacija, temveč je [počelo] umanjkanje – negacija si namreč ne določi subjekta. »Ne vidijo« se lahko namreč izreče tudi o nebivajočih stvareh, kot na primer: »Himera ne vidi«, in ravno tako tudi o bivajočih stvareh, ki jim že po naravi ni namenjeno videti, kot na primer o kamnih. Umanjkanje pa se prireka samo določenemu subjektu, tistemu namreč, za katerega je naravno, da v njem nastane imetje [neke sposobnosti] – tako se na primer slepota prireka samo tistim stvarjem, ki so po naravi sposobne videti.

[11.] Ker pa nastajanje ne nastane iz nebivajočega enostavno, temveč iz nebivajočega, ki je v nekem subjektu, in to ne v kateremkoli, temveč v določenem – ne nastane namreč iz kateregakoli neognja ogenj, temveč iz takšnega neognja, za katerega je naravno, da bo v njem nastala oblika ognja –, se reče, da je počelo umanjkanje. Toda od drugih [počel] se [umanjkanje] razlikuje po tem, da so druga [počela] počela tako v biti kot v nastajanju. Za to namreč, da nastane kip, je nujno, da je [na začetku] baker in da je nazadnje [tudi]

quia dum fit ydolum oportet quod non sit ydolum: si enim esset non fieret, quia quod fit non est, nisi in successivis. Sed ex quo iam ydolum est, non est ibi priuatio ydoli, quia affirmatio et negatio non sunt simul, similiter nec priuatio et habitus. Item priuatio est principium per accidens, ut supra expositum est, alia duo sunt principia per se.

[12.] Ex dictis igitur patet quod materia differt a forma et a priuatione secundum rationem. Materia enim est id in quo intelligitur forma et priuatio, sicut in cupro intelligitur figura et infiguratum; quandoque quidem materia nominatur cum priuatione, quandoque sine priuatione: sicut es cum sit materia ydoli non importat priuationem, quia ex hoc quod dico »es« non intelligitur indispositum seu infiguratum; sed farina cum sit materia respectu panis, importat in se priuationem forme panis, quia ex hoc quod dico farinam significatur indispositio siue inordinatio opposita forme panis. Et quia in generatione materia siue subiectum permanet, priuatio uero non, neque compositum ex materia et priuatione, ideo materia que non importat priuationem est permanens, que autem importat est transiens.

lik kipa in ravno tako je nujno, da sta, ko kip že obstaja. Umanjkanje pa je počelo v nastajanju, ne pa v biti, kajti medtem ko kip nastaja, je nujno, da kipa [še] ni: če bi namreč [že] bil, ne bi nastajal, kajti kar nastaja, [še] ni, razen v primeru sukcesivnih stvari. Toda s tem, ko kip že je, tam ni [več] umanjkanja kipa, kajti afirmacija in negacija ne moreta biti istočasni kot tudi ne umanjkanje in imetje. Nadalje: umanjkanje je počelo »po naključju«, kot je bilo že razloženo, ostali dve [počeli] pa sta počeli »po sebi«.

[12.] Iz rečenega je torej očitno, da se materija razlikuje od oblike in umanjkanja po pojmu. Materija je namreč tisto, v čemer umevamo obliko in umanjkanje, tako kot na primer v bakru umevamo lik in brezoblično. Včasih je materija imenovana [skupaj] z umanjkanjem, včasih brez umanjkanja. Tako baker na primer kot materija kipa ne pomeni [tudi] umanjkanja, kajti s tem, ko rečem »baker«, ta ni razumljena kot [nekaj] nedispozicioniranega in brezobličnega, toda moka, ki je materija v razmerju do kruha, vključuje v svoj pomen umanjkanje oblike kruha, kajti s tem, ko rečem »moka«, je označena nedispozicioniranost oziroma neurejenost, ki je nasprotna obliki kruha. Ker pa ostane materija oziroma subjekt v postajanju [vseskozi prisoten], umanjkanje pa ne, [ne ostane] niti tisto, kar je sestavljeno iz materije in umanjkanja. Zato je ma-

[13.] Sed sciendum quod quedam materia habet compositionem forme, sicut es cum sit materia respectu ydoli, ipsum tamen es est compositum ex materia et forma, et ideo es non dicitur materia prima quia habet materiam. Ipsa autem materia que intelligitur sine qualibet forma et priuatione, sed subiecta forme et priuationi, dicitur materia prima, propter hoc quod ante ipsam non est alia materia: et hoc etiam dicitur yle. Et quia omnis diffinitio et omnis cognitio est per formam, ideo materia prima per se non potest cognosci uel diffiniri, sed per comparisonem, ut dicatur quod illud est materia prima quod hoc modo se habet ad omnes formas et priuationes sicut es ad ydolum et infiguratum: et hec dicitur simpliciter prima. Potest etiam aliquid dici materia prima respectu alicuius generis, sicut aqua est materia liquabilium, non tamen est prima simpliciter quia est composita ex materia et forma, unde habet materiam priorem.

[14.] Et sciendum quod materia prima, et etiam forma, non generatur neque corrumpitur, quia omnis generatio est ad aliquid ex aliquo; id autem ex quo est generatio est materia, id ad quod est forma: si igitur materia uel forma

terija, ki v svoj pomen ne vključuje umanjkanja, trajna, tista, ki pa ga vključuje, prehodna.

[13.] Toda treba je vedeti, da ima kaka materija [že] sestavo z obliko, kot je na primer baker, kljub temu, da je materija z ozirom na kip, sam sestavljen iz materije in oblike; in zato se baker ne imenuje prva materija, kajti [že] ima materijo. Tista materija pa, ki je umevana brez katerekoli oblike in umanjkanja, ki pa je subjekt oblike in umanjkanja, se imenuje prva zaradi tega, ker pred njo ni druge materije; in imenuje se tudi *hyle*. Ker pa sleherna definicija in sleherno spoznanje nastaneta po obliki, prve materije »po sebi« ni mogoče niti spoznati niti definirati, temveč [je to mogoče] s primerjavo; tako se reče, da je prva materija tisto, kar je v takem razmerju do vseh oblik in umanjkanj, v kakršnem je baker do kipa in brezobličnega; in ta [materija] se imenuje enostavno prva. Nekaj se lahko imenuje prva materija tudi z ozirom na neki rod, tako kot je voda [prva] materija [v rodu] tekočin, toda ni prva enostavno, sestavljena je namreč iz materije in oblike in zato ima še prvotnejšo materijo.

[14.] Treba pa je vedeti, da prva materija, in tudi oblika, ne nastajata niti ne propadata, kajti vsako nastajanje je [nastajanje] iz nečesa v nekaj [drugega]. Tisto, iz česar izhaja nastajanje, je materija, tisto, k čemur [se giblje nastajanje], je obli-

generaretur, materie esset materia et forme forma in infinitum. Vnde generatio non est nisi compositi proprie loquendo.

[15.] Sciendum est etiam quod materia prima dicitur una numero in omnibus. Sed unum numero dicitur duobus modis, scilicet quod habet unam formam determinatam in numero, sicut Sortes: et hoc modo materia prima non dicitur unum numero, cum in se non habeat aliquam formam. Dicitur etiam aliquid unum numero quia est sine dispositionibus que faciunt differre secundum numerum: et hoc modo dicitur materia prima unum numero, quia intelligitur sine omnibus dispositionibus a quibus est differentia in numero.

[16.] Et sciendum quod, licet materia non habeat in sua natura aliquam formam uel priuationem, sicut in ratione eris neque est figuratum neque infiguratum, tamen numquam denudatur a forma et priuatione: quandoque enim est sub una forma, quandoque sub alia. Sed per se numquam potest esse, quia, cum in ratione sua non habeat aliquam formam, non habet esse in actu, cum esse in actu non sit nisi a forma, sed est solum in potentia; et ideo quicquid est actu non potest dici materia prima.

ka. Če bi materija in oblika nastajali, potem bi obstajala materija materije in oblika oblike brez konca in kraja. Zato je nastajanje v pravem pomenu besede samo [nastajanje nečesa] sestavljenega.

[15.] Treba je tudi vedeti, da rečemo, da je prva materija po številu ena v vseh stvareh. Biti številčno eden pa se izreka na dva načina. Tako namreč, da ima številčno eno določeno obliko, kot na primer Sokrat, in na ta način se prva materija ne imenuje številčno ena, v sebi namreč nima kake oblike. Številčno eno se imenuje nekaj tudi, če je brez dispozicij, ki storijo, da se stvari razlikujejo po številu, in na ta način se imenuje številčno ena prva materija, kajti razumljena je brez vseh dispozicij, iz katerih izhaja številčna razlika.

[16.] Treba je vedeti, da prva materija, kljub temu, da v svoji naravi nima kake oblike ali umanjkanja, tako kot v pojmu bakra ni niti oblikovanost niti brezobličnost, ni nikoli brez oblike ali umanjkanja: včasih je namreč »pod« eno obliko, drugič »pod« drugo. »Po sebi« pa ne more biti nikoli, kajti zato, ker v svojem pojmu nima kake oblike, nima dejanske biti – dejanska bit izvira namreč samo od oblike –, ampak je zgolj v možnosti. In zato se karkoli je dejansko, ne more imenovati prva materija.

[§ III.]

[17.] Ex dictis igitur patet tria esse nature principia, scilicet materia, forma et privatio; sed hec non sunt sufficientia ad generationem. Quod enim est in potentia non potest se reducere ad actum, sicut cuprum quod est potentia ydolum non facit se ydolum, sed indiget operante qui formam ydoli extrahat de potentia in actum. Forma etiam non extraheret se de potentia in actum: et loquor de forma generati, quam diximus esse terminum generationis; forma enim non est nisi in facto esse, quod autem operatur est in fieri, id est dum res fit. Oportet ergo preter materiam et formam esse aliquod principium quod agat, et hoc dicitur esse efficiens, uel mouens, uel agens, uel unde est principium motus.

[18.] Et quia, ut dicit Aristoteles in II Methaphisice, omne quod agit non agit nisi intendendo aliquid, oportet esse aliud quartum, id scilicet quod intenditur ab operante: et hoc dicitur finis. Et sciendum quod omne agens, tam naturale quam uoluntarium, intendit finem; non tamen sequitur quod omne agens cognoscat finem, uel deliberet de fine. Cognoscere enim finem est necessarium, in hiis quorum actiones non sunt determinate, sed se habent ad opposita, sicut se habent agentia uoluntaria; et ideo oportet quod cognoscant finem per quem suas actiones determinent. Sed in

[§ III.]

[17.] Iz rečenega je torej očitno, da so počela narave tri, tj. materija, oblika in umanjkanje. Toda ta [počela] ne zadoščajo za nastajanje. Kar je namreč v možnosti, se ne more privesiti v dej, tako kot baker na primer, ki je potencialno kip, ne napravi [sam] iz sebe kipa, temveč potrebuje [neki] dejavnik, ki izvede obliko kipa iz možnosti v dej. Tudi oblika – govorim o obliki [neke] nastale stvari, za katero smo rekli, da je zaključek nastajanja – se ne more [sama] izvesti iz možnosti v dej. Oblika namreč *je* samo takrat, kadar je [stvar] faktično [narejena], kar pa deluje, *je* [prisotno] v postajanju, se pravi, medtem ko stvar nastaja. Nujno je torej, da je poleg materije in oblike še neko počelo, ki deluje, in za to [počelo] se reče, da je tvorno, ali gibajoče, ali delujoče, ali tisto [počelo], od koder je začetek gibanja.

[18.] Ker pa vse, kar deluje, ne deluje, ne da bi kaj nameravalo, kot pravi Aristotel v drugi knjigi *Metafizike*, je nujno, da obstaja nekaj četrtega, tisto namreč, kar delujoča stvar namerava; in to se imenuje smoter. In treba je vedeti, da je vsak dejavnik, tako naravni kot voljni, namerjen na smoter; toda kljub temu iz tega ne sledi, da vsak dejavnik pozna smoter ali se odloča o smotru. Smoter morajo namreč poznati tisti [dejavniki], katerih dejavnosti niso določene, ampak so odprte za nasprotujoče [si smotre], kot je to v primeru voljnih

agentibus naturalibus sunt actiones determinate, unde non est necessarium eligere ea que sunt ad finem.

[19.] Et ponit exemplum Avicenna de citharedo, quem non oportet de qualibet percussione chordarum deliberare, cum percussiones sint determinate apud ipsum: alioquin esset inter percussiones mora, quod esset absonum. Magis autem uidetur de operante uoluntarie quod deliberet quam de agente naturali: et ita patet per locum a maiori quod possibile est agens naturale sine deliberatione intendere finem. Et hoc intendere nichil aliud erat quam habere naturalem inclinationem ad aliquid.

[20.] Ex dictis ergo patet quod sunt quatuor cause, scilicet materialis, efficiens, formalis et finalis. Licet autem principium et causa dicantur conuertibiliter, ut dicitur in V Methaphisice, tamen Aristoteles in libro Phisicorum ponit quatuor causas et tria principia. Causas autem accipit tam pro extrinsecis quam pro intrinsecis: materia et forma dicuntur intrinsece rei eo quod sunt partes constituentes rem, efficiens et finalis dicuntur extrinsece quia sunt extra rem; sed principia accipit solum causas intrinsecas. Priuatio autem non nominatur inter causas, quia est

dejavnikov. In zato je nujno, da spoznajo smoter, po katerem določajo svoje dejavnosti. Toda v primeru naravnih dejavnikov so dejavnosti [že] določene, zato ni nujno, da izbirajo tiste [dejavnosti in sredstva], ki vodijo k smotru.

[19.] Avicenna navaja primer kitarista, ki se mu ni treba odločiti vsakič, ko udari po strunah, kajti udarci so pri njem že določeni, drugače bi bil med udarci [po strunah] premor, kar pa bi bilo disonantno. Videti pa je, da je bolj [primerno], da se odloča voljni dejavnik kot pa naravni dejavnik. In tako je [iz argumenta, ki izhaja] iz višje premise, očitno, da je mogoče, da je naravni dejavnik namerjen na smoter brez odločanja. Biti namerjen na to [*scil.* smoter], pa ni nič drugega kot posedovanje naravnega nagiba do nečesa.

[20.] Iz rečenega je torej razvidno, da so vzroki štirje: materialni, tvorni, oblikovalni in smotrni. In čeprav se [izraza] »vzrok« in »počelo«, kot je rečeno v peti knjigi *Metafizike*, izrekata, kot [da bi bila] zamenljiva, je Aristotel v knjigi *Fizika* kljub temu postavil štiri vzroke in tri počela. Vzroke pa razume kot zunanje in tudi kot notranje: za materijo in obliko je rečeno, da sta stvari notranji, zato ker sta konstitutivna dela stvari, za tvorni in smotrni [vzrok] pa je rečeno, da sta zunanja, zato ker sta zunaj stvari; kot počela pa razume samo notranje vzroke. Umanjkanje pa ni imenovano med vzroki, ker je

principium per accidens, ut dictum est. Et cum dicimus quatuor causas, intelligimus de causis per se, ad quas tamen cause per accidens reducuntur, quia omne quod est per accidens reducitur ad id quod est per se.

[21.] Sed licet principia ponat Aristoteles pro causis intrinsicis in *I Physicorum*, tamen, ut dicitur in *XI Methaphisice*, principium dicitur proprie de causis extrinsecis, elementum de causis que sunt partes rei, id est de causis intrinsicis, causa dicitur de utrisque; tamen aliquando unum ponitur pro altero: omnis enim causa potest dici principium et omne principium causa. Sed tamen causa uidetur addere supra principium communiter dictum, quia id quod est primum, siue consequatur esse posterius siue non, potest dici principium, sicut faber dicitur principium cultelli ut ex eius operatione est esse cultelli; sed quando aliquid mouetur de nigredine ad albedinem, dicitur quod nigrum est principium illius motus, et uniuersaliter omne id a quo incipit esse motus dicitur principium: tamen nigredo non est id ex quo consequatur esse albedo. Sed causa solum dicitur de illo primo ex quo consequitur esse posterioris: unde dicitur quod causa est ex cuius esse sequitur aliud; et ideo illud primum a quo incipit esse motus non potest dici causa per se, etsi dicatur principium. Et propter hoc priuatio ponitur inter principia

počelo »po naključju«, kot je bilo rečeno. In ko govorimo o štirih vzrokih, mislimo na vzroke »po sebi«, na katere se zvajajo vzroki »po naključju«, kajti vse, kar je »po naključju«, se zvede na tisto, kar je »po sebi«.

[21.] Toda kljub temu, da postavlja Aristotel v prvi knjigi *Fizike* počela kot notranje vzroke, se »počelo«, kot je rečeno v enajsti knjigi *Metafizike*, v pravem pomenu besede izreka o zunanjih vzrokih, »element« pa o vzrokih, ki so deli stvari, se pravi, o notranjih vzrokih, »vzrok« pa se izreka o obojih. Kljub temu se eno včasih uporablja za drugo: vsak vzrok se lahko namreč imenuje počelo in vsako počelo vzrok. Kljub temu pa se zdi, da vzrok počelu, kot je obče razumljen, nekaj doda, kajti tisto, kar je prvo, pa naj iz tega sledi bit kasnejših [stvari] ali pa ne, se lahko imenuje počelo: tako se na primer kovač imenuje počelo noža, kajti bit noža nastane iz njegovega delovanja. Kadar pa se nekaj giblje iz črnine v belino, se reče, da je črno počelo tistega gibanja – in na splošno se vse tisto, iz česar se začinja gibanje, imenuje počelo –, kljub temu pa črnina ni tisto, iz česar sledi bit beline. »Vzrok« pa se reče samo tistemu prvemu, iz katerega sledi kasnejša bit. Zato se reče, da je vzrok tisto, iz česar biti sledi druga [bit]; in zato se tisto prvo, pri katerem se začinja gibanje, ne more imenovati vzrok »po sebi«, četudi se imenuje počelo. In zaradi tega je umanjkanje uvrščeno med

et non inter causas, quia priuatio est id a quo incipit generatio; sed potest etiam dici causa per accidens, in quantum concidit materie, ut supra expositum est.

[22.] Elementum uero non dicitur proprie nisi de causis ex quibus est compositio rei, que proprie sunt materiales; et iterum non de qualibet causa materiali, sed de illa ex qua est prima compositio, sicut nec membra elementa sunt hominis, quia membra etiam sunt composita ex aliis: sed dicimus quod terra et aqua sunt elementa, quia hec non componuntur ex aliis corporibus, sed ex ipsis est prima compositio corporum naturalium. Vnde Aristoteles in V Methaphisice dicit quod »elementum est id ex quo componitur res primo, et est in ea, et non diuiditur secundum formam«.

[23.] Expositio prime particule, »ex quo componitur res primo«, patet per ea que diximus. Secunda particula, scilicet »et est in ea«, ponitur ad differentiam illius materie que ex toto corrumpitur per generationem, sicut panis est materia sanguinis, sed non generatur sanguis nisi corrumpatur panis, unde panis non remanet in sanguine: unde non potest dici panis elementum sanguinis; sed elementa oportet aliquo modo manere cum non corrumpantur, ut dicitur in libro De generatione. Tertia particula, scilicet »et non diuiditur secundum for-

počela in ne med vzroke, kajti umanjkanje je tisto, iz česar se začinja nastajanje. Toda ravno tako se lahko imenuje vzrok »po naključju«, kolikor sovpada z materijo, kot je že bilo razloženo.

[22.] »Element« pa se v pravem pomenu besede imenujejo samo vzroki, iz katerih je sestava stvari in ki so v pravem pomenu besede materialni. In to ne katerikoli materialni vzrok, temveč [samo] tisti, iz katerega je prvotna sestava; tako kot udje niso elementi človeka, kajti udje so tudi sestavljeni iz drugih stvari. Pravimo pa, da sta elementa zemlja in voda, kajti ti [dve telesi] nista sestavljeni iz drugih teles, temveč je iz teh prva sestava naravnih teles. Zato pravi Aristotel v peti knjigi *Metafizike*, da je »element tisto, iz česar je najprej sestavljena stvar, in je v njej, in se ne more deliti z ozirom na obliko«.

[23.] Razlaga prvega dela [navedka] – »iz česar je najprej sestavljena stvar« – je razvidna iz tega, kar smo že povedali. Drugi del – »in je v njej« – je postavljen za razlikovanje [elementa] od tiste materije, ki z nastankom v celoti propade. Kruh na primer, je materija krvi, kri pa nastane samo, če propade kruh: zato kruh ne ostane v krvi in zato ni mogoče reči, da je kruh element krvi. Elementi pa morajo na neki način ostati, kajti ne propadejo, kot je rečeno v knjigi *O postajanju*. Tretji del – »in se ne more deliti z ozirom na obliko« – je postavljen za razliko-

mam«, ponitur ad differentiam eorum scilicet que habent partes diuersas in forma, id est in specie, sicut manus cuius partes sunt caro et ossa que differunt secundum speciem; sed elementum non diuiditur in partes diuersas secundum speciem, sicut aqua cuius quelibet pars est aqua. Non enim oportet ad esse elementi ut non diuidatur secundum quantitatem, sed sufficit si non diuidatur secundum speciem; et si etiam non diuiditur, dicitur elementum, sicut littere dicuntur elementa dictionum. Patet igitur quod principium quodammodo in plus habet se quam causa, et causa in plus quam elementum: et hoc est quod dicit Commentator in V Methaphisice.

[§ IV.]

[24.] Viso igitur quod quatuor sunt causarum genera, sciendum est quod non est impossibile quod idem habeat plures causas, ut ydolum cuius causa est cuprum et artifex, sed artifex ut efficiens, cuprum ut materia. Non autem est impossibile ut idem sit causa contrariorum, sicut gubernator est causa salutis nauis et submersionis, sed huius per absentiam, illius quidem per presentiam.

[25.] Sciendum est etiam quod possibile est ut aliquid idem sit causa et causatum respectu eiusdem, sed diuersimode: ut deambulatio est causa sanitatis ut efficiens, sed sanitas est causa deambulationis ut

vanje [elementa] od tistih [materialnih stvari], ki imajo dele, ki se razlikujejo po obliki, to je po vrsti, tako kot na primer roka, katere dela sta meso in kost, ki se razlikujeta po vrsti. Elementa pa ni mogoče razdeliti na različne dele, ki se razlikujejo po vrsti; tako kot na primer vode, katere sleherni del je voda. Za element pa ni nujno, da ni deljiv z ozirom na kvantiteto, temveč zadošča, da je nedeljiv z ozirom na vrsto. In četudi se ne deli, se imenuje element, tako kot se črke imenujejo elementi besed. Očitno je torej, da počelo na neki način vsebuje v sebi več kot vzrok, in vzrok več kot element. In to je [tisto], kar pravi Komentator v peti knjigi *Metafizike*.

[§ IV.]

[24.] Zdaj ko smo videli, da so štirje rodovi vzrokov, je treba vedeti, da ni nemogoče, da ima ista stvar več vzrokov – kot na primer kip, katerega vzrok sta baker in umetnik, toda umetnik kot tvorni [vzrok], baker kot materija. Ni pa nemogoče, da je ista stvar vzrok nasprotnih stvari – tako je krmar vzrok varnosti ladje in njene potopitve; toda te s svojo odsotnostjo, prve s prisotnostjo.

[25.] Treba je tudi vedeti, da je mogoče, da je neka ista stvar z ozirom na isto tako vzrok kot povzročeno, toda na različna načina. Tako je hoja, na primer, vzrok zdravja kot tvorni [vzrok], zdravje pa je vzrok

finis, deambulatio enim est aliquando propter sanitatem; et etiam corpus est materia anime, anima uero est forma corporis. Efficiens enim dicitur causa respectu finis, cum finis non sit in actu nisi per operationem agentis; sed finis dicitur causa efficientis, cum non operetur nisi per intentionem finis. Vnde efficiens est causa illius quod est finis – ut sit sanitas –, non tamen facit finem esse finem; et ita non est causa causalitatis finis, id est non facit finem esse finalem: sicut medicus facit sanitatem esse in actu, non tamen facit quod sanitas sit finis. Finis autem non est causa illius quod est efficiens, sed est causa ut efficiens sit efficiens; sanitas enim non facit medicum esse medicum – et dico sanitatem que fit operante medico –, sed facit ut medicus sit efficiens. Vnde finis est causa causalitatis efficientis, quia facit efficiens esse efficiens; similiter facit materiam esse materiam et formam esse formam, cum materia non suscipiat formam nisi per finem, et forma non perficiat materiam nisi per finem. Vnde dicitur quod finis est causa causarum, quia est causa causalitatis in omnibus causis.

[26.] Materia enim dicitur causa forme in quantum forma non est nisi in materia; et similiter forma est causa materie in quantum materia non habet esse in actu nisi

hoje kot smotrni vzrok; včasih namreč hodimo zaradi zdravja. In tudi telo je materija duše, duša pa je oblika telesa. Tvorni vzrok se namreč imenuje vzrok z ozirom na smoter, kajti smoter se udejanji samo z delovanjem dejavnika; na drugi strani pa se reče, da je smoter vzrok tistega, kar tvori, kajti [ta] deluje samo z namero [nekega] smotra. Zato je tvorec vzrok tistega, kar je smoter – zdravje na primer –, kljub temu pa ne napravi, da je smoter smoter. In tako ni vzrok vzročnosti smotra, se pravi, ne napravi, da je smoter smotrni – tako kot zdravnik stori, da je zdravje dejansko, toda ne napravi, da bi bilo zdravje smoter. Smoter pa ni vzrok tistega, kar tvori, temveč je vzrok [tega], da je tvorec tvorben; zdravje namreč ne napravi zdravnika za zdravnika – govorim o zdravju, ki nastane z delovanjem zdravnika – temveč napravi, da je zdravnik tvorben. Zato je smoter vzrok vzročnosti tvorbenega vzroka, kajti stori to, da je tvorec tvorben. In podobno napravi, da je materija materija in oblika oblika, kajti materija sprejme obliko samo zaradi smotra in oblika dovrši materijo samo zaradi smotra. Zato se reče, da je smoter vzrok vzrokov, je namreč vzrok vzročnosti v vseh vzrokih.

[26.] Materija se namreč imenuje vzrok oblike, kolikor oblika obstaja samo v materiji. In podobno je oblika vzrok materije, kolikor ima materija dejansko bit samo po obliki:

per formam: materia enim et forma dicuntur relatiue ad inuicem, ut dicitur in II Phisicorum; dicuntur enim ad compositum sicut partes ad totum et simplex ad compositum.

[27.] Sed quia omnis causa in quantum est causa naturaliter prior est causat, sciendum quod prius dicitur duobus modis, ut dicit Aristoteles in XVI De animalibus: per quorum diuersitatem potest aliquid dici prius et posterius respectu eiusdem et causa et causatum. Dicitur enim aliquid prius altero generatione et tempore, et iterum in substantia et complemento. Cum ergo nature operatio procedat ab imperfecto ad perfectum et ab incompleto ad completum, imperfectum est prius perfecto secundum generationem et tempus, sed perfectum est prius in complemento: sicut potest dici quod uir est ante puerum in substantia et complemento, sed puer est ante uirum generatione et tempore.

[28.] Sed licet in rebus generabilibus imperfectum sit prius perfecto et potentia prior actu, considerando in aliquo eodem quod prius est imperfectum quam perfectum et in potentia quam in actu, simpliciter tamen loquendo oportet actum et perfectum prius esse, quia quod reducit potentiam ad actum actu est, et quod perficit imperfectum perfectum est. Materia quidem est prior forma generatione et tempore, prius enim est cui

za materijo in obliko se namreč reče, da sta v medsebojnem razmerju kot vzajemna [vzroka], kot je rečeno v drugi knjigi *Fizike*, in nasproti sestavljenemu se izrekata kot deli do celote in enostavno do sestavljenega.

[27.] Ker pa je vsak vzrok, kolikor je vzrok, po naravi pred povzročeni, je treba vedeti, da se »prej«, kot pravi Aristotel v šestnajsti knjigi *O živalih*, izreka na dva načina. Zaradi te različnosti se lahko nekaj imenuje prvotnejše in kasnejše ter vzrok in povzročeno z oziroma na isto [stvar]. Reče se, da je nekaj prvotnejše od drugega po postanku in času ter tudi po substanci in dopolnjenosti. Ker poteka delovanje narave iz nedovršenega k dovršenemu in iz nepopolnega k popolnemu, je nedovršeno prvotnejše od dovršenega glede na nastajanje in čas, dovršeno pa je prvotnejše v dopolnjenosti. Tako je mogoče reči, da je mož pred dečkom po substanci in dopolnjenosti, deček pa je pred možem v nastajanju in času.

[28.] Toda čeprav je v nastajajočih stvareh nedovršeno prej kot dovršeno in možnost prej kot dej – upoštevajoč, da je v isti stvari nedovršeno prej kot dovršeno in možnost prej kot dej –, je kljub temu nujno, rečeno enostavno, da sta dej in dovršeno prej, kajti tisto, kar zvede možnost v dej, je v deju, in tisto, kar dovrši nedovršeno, je dovršeno. Materija je prvotnejša od oblike v nastajanju in času; tisto, k čemur nekaj pristopa, je namreč prvotnejše od

aduenit quam quod aduenit; forma uero est prior materia perfectione, quia materia non habet esse completum nisi per formam. Similiter efficiens prior est fine generatione et tempore, cum ab efficiente fiat motus ad finem; sed finis est prior efficiente in quantum est efficiens in substantia et complemento, cum actio efficientis non compleatur nisi per finem. Igitur iste due cause, scilicet materia et efficiens, sunt prius per uiam generationis, sed forma et finis sunt prius per uiam perfectionis.

[29.] Et notandum quod duplex est necessitas, scilicet necessitas absoluta et necessitas conditionalis. Necessitas quidem absoluta est que procedit a causis prioribus in uia generationis, que sunt materia et efficiens, sicut necessitas mortis que prouenit ex materia et ex dispositione contrariorum componentium: et hec dicitur absoluta, quia non habet impedimentum; hec etiam dicitur necessitas materie. Necessitas autem conditionals procedit a causis posterioribus in generatione, scilicet a forma et fine, sicut dicimus quod necessarium est esse conceptionem si debeat generari homo; et ista est conditionalis, quia hanc mulierem concipere non est necessarium simpliciter, sed sub conditione: si debeat generari homo. Et hec dicitur necessitas finis.

[30.] Et est sciendum quod tres cause possunt incidere in unum, scilicet forma, finis et efficiens, sicut

tistega, kar pristopa. Toda oblika je prvotnejša od materije po dovršenosti, kajti materija ima bit dopolnjeno samo po obliki. Podobno je tisto, kar tvori, prvotnejše od smotra v nastajanju in času, kajti gibanje k smotru se začne od tvorca. Toda smoter je prvotnejši od tvorca kot tvorca v substanci in dopolnjenosti, kajti delovanje tvorca je dopolnjeno samo s smotrom. Torej sta ta dva vzroka, materija in tvorec namreč, prvotnejša v perspektivi nastajanja, oblika in smoter pa sta prvotnejša v perspektivi dovršenosti.

[29.] Treba je tudi opozoriti, da je nujnost dvojna, absolutna in pogojna namreč. Absolutna nujnost je tista, ki izhaja iz vzrokov, ki so prvotnejši v perspektivi nastajanja, to je iz materije in tvorca. Tako na primer izhaja nujnost smrti iz materije in iz dispozicije nasprotujočih sestavin. Ta nujnost se imenuje absolutna, kajti [nobene] prepreke ni, [ki bi jo ovirala, da bi se realizirala]; imenuje se tudi nujnost materije. Pogojna nujnost pa izhaja iz vzrokov, ki so v postajanju kasnejši, namreč iz oblike in smotra. Tako na primer pravimo, da je, če naj nastane človek, nujna zanositev. In ta [nujnost] je pogojna, kajti ni preprosto nujno, da ta ženska zanosi, temveč [je to nujno] pod pogojem, če naj namreč nastane človek; in ta [nujnost] se imenuje nujnost smotra.

[30.] Treba je vedeti, da lahko trije vzroki – namreč oblika, smoter in tvorec – sovpadejo v enem, kot je

patet in generatione ignis: ignis enim generat ignem, ergo ignis est causa efficiens in quantum generat; et iterum ignis est forma in quantum facit esse actu quod prius erat potentia; et iterum est finis in quantum est intentum ab agente et in quantum terminantur ad ipsum operationes ipsius agentis.

[31.] Sed duplex est finis, scilicet finis generationis et finis rei generate, sicut patet in generatione cultelli: forma enim cultelli est finis generationis, sed incidere quod est operatio cultelli, est finis ipsius generati, scilicet cultelli. Finis autem generationis concidit ex duabus dictis causis aliquando, scilicet quando fit generatio a simili in specie, sicut homo generat hominem et oliua oliuam: quod non potest intelligi de fine rei generate.

[32.] Sciendum autem quod finis incidit cum forma in idem numero, quia illud idem in numero quod est forma generati est finis generationis. Sed cum efficiente non incidit in idem numero, sed in idem specie; impossibile est enim ut faciens et factum sint idem numero, sed possunt esse idem specie: ut quando homo generat hominem, homo generans et generatus sunt diuersa in numero, sed idem in specie. Materia autem non concidit cum aliis, quia materia ex eo quod est ens in potentia habet rationem imperfecti; sed alie cause cum sint actu, habent rationem perfecti:

to očitno pri nastajanju ognja. Ogenj namreč proizvaja ogenj, torej je ogenj tvorni vzrok, kolikor proizvaja. Nadalje je ogenj oblika, kolikor stori, da je tisto, kar je bilo prej v možnosti, dejansko. [Ogenj pa] je, kolikor je nameravan od dejavnika in kolikor se v njem zaključijo dejavnosti dejavnika, tudi smoter.

[31.] Toda smoter je dvojen, smoter nastajanja in smoter proizvedene stvari, kot je to očitno pri nastajanju noža. Oblika noža je namreč smoter nastajanja, toda rezanje, ki je dejavnost noža, je smoter nastale stvari, tj. noža. Včasih pa smoter nastajanja sovpade z dvema omenjenima vzrokoma [*scil.* obliko in tvorcem], tj. kadar [nekaj] nastaja iz stvari, ki je podobna v vrsti, kot na primer, kadar človek poraja človeka in oljka olivo, česar pa se ne more misliti o smotru nastale stvari.

[32.] Treba je vedeti, da smoter [nastajanja] sovpade z obliko v primeru stvari, ki je številčno ista, kajti številčno ena stvar, tj. oblika nastale stvari, je smoter nastajanja. [Smoter nastajanja] pa ne sovpade s tvorcem v stvari, ki je številčno ena, temveč z istim v vrsti; nemogoče je namreč, da bi bila delavec in narejeno številčno ista, lahko pa sta iste vrste – kadar človek poraja človeka, sta rojevajoči in rojeni [človek] različna po številu, toda iste vrste. Materija pa ne sovpade z ostalimi [vzroki], kajti zaradi tega, ker je bivajoče v možnosti, ima naravo nečesa nedovršenega, medtem ko imajo ostali vzroki, ker so v

perfectum autem et imperfectum non concidunt in idem.

[§ V.]

[33.] Viso igitur quod sint quatuor cause, scilicet efficiens, materialis, formalis et finalis, sciendum est quod quilibet istarum causarum diuiditur multis modis. Dicitur enim aliquid causa per prius et aliquid per posterius: sicut dicimus quod ars et medicus sunt causa sanitatis, sed ars est causa per prius et medicus per posterius; et similiter in causa formali et in aliis causis. Et nota quod semper debemus reducere questionem ad primam causam; ut si queratur »Quare est iste sanus?«, dicendum est »Quia medicus sanauit«; et iterum »Quare medicus sanauit?«, »Propter artem sanandi quam habet«.

[34.] Sciendum est quod idem est dictu causa propinqua quod causa posterior, et causa remota quod causa prior; unde iste due diuisiones causarum, alia per prius alia per posterius, et causarum alia remota alia propinqua, idem significant. Hoc autem obseruandum est quod semper illud quod uniuersalius est causa remota dicitur, quod autem specialius causa propinqua: sicut dicimus quod forma hominis propinqua est sua diffinitio, scilicet animal rationale mortale, sed animal

deju, naravo dovršenega: dovršeno in nedovršeno pa ne sovpadeta v istem.

[§ V.]

[33.] Zdaj ko smo torej videli, da obstajajo štirje vzroki, tj. tvorni, materialni, oblikovalni in smotni, je treba vedeti, da se sleherni od teh vzrokov deli na več načinov. Reče se, da je nekaj vzrok prvotneje in nekaj drugotneje: tako na primer rečemo, da sta umetnost in zdravnik vzrok zdravja, toda umetnost je vzrok prvotneje, zdravnik drugotneje. Podobno je tudi pri oblikovalnem in drugih vzrokih. Bodi pozoren tudi na to, da moramo vprašanje vedno zvesti na prvi vzrok. Tako je treba na vprašanje, zakaj je ta [človek] zdrav, odgovoriti: ker ga je zdravnik pozdravil. In na nadaljnje vprašanje, zakaj ga je zdravnik pozdravil, je treba odgovoriti: zaradi umetnosti zdravljenja, ki jo ima.

[34.] Treba je tudi vedeti, da pomeni isto »bližnji vzrok« in »kasnejši vzrok« ter »oddaljeni vzrok« in »prvi vzrok«. Zato ti [dve] delitvi vzrokov – delitev na prvotnejše in kasnejše vzroke ter na oddaljene in bližnje – označujeta isto. Pred očmi je treba tudi imeti, da se tisti [vzrok], ki je bolj univerzalen, imenuje oddaljeni vzrok, medtem ko je tisti [vzrok], ki je bolj specialen, bližnji vzrok. Tako na primer pravimo, da je bližnja oblika človeka, tj. »razumno smrtno živo bitje«, njegova definici-

est magis remota, et iterum substantia remotior est. Omnia enim superiora sunt forme inferiorum. Et similiter materia ydoli propinqua est cuprum, sed remota est metallum, et iterum remotius corpus.

[35.] Item causarum alia est per se, alia per accidens. Causa per se dicitur causa alicuius rei in quantum huiusmodi, sicut edificator est causa domus et lignum materia scamni. Causa per accidens est illa que accidit cause per se, sicut cum dicimus »Gramaticus edificat«; grammaticus enim dicitur causa edificationis per accidens, non enim in quantum grammaticus sed in quantum accidit edificatori. Et similiter est in aliis causis.

[36.] Item causarum quedam est simplex et quedam composita. Simplex causa dicitur quando solum dicitur causa illud quod per se est causa, uel etiam solum illud quod est per accidens: sicut si dicamus edificatorem esse causam domus, et similiter si dicamus medicum esse causam domus. Composita autem dicitur quando utrumque dicitur causa, ut si dicamus »edificator medicus est causa domus«. Potest etiam dici causa simplex, secundum quod exponit Avicenna, illud quod sine adiunctione alterius est causa, sicut cuprum ydoli, sine adiunctione enim alterius materie ex cupro fit ydolum; et sicut dicitur quod medicus facit sanitatem, uel quod

ja, medtem ko je »živo bitje« [že] bolj oddaljena, še bolj oddaljena pa je »substanca«. Vse višje je namreč oblika nižjega. In podobno je bližja materija kipa baker, bolj oddaljena kovina, še bolj oddaljena pa telo.

[35.] Ravno tako so nekateri vzroki [vzroki] »po sebi«, drugi »po naključju«. Vzrok »po sebi« se imenuje vzrok kake stvari, kolikor je takšen [kot je], kot je na primer gradbenik vzrok hiše in les materija klopi. Vzrok »po naključju« je tisti, ki se primeri vzroku »po sebi«, tako kot kadar pravimo: »Gramatik gradi«. Gramatik se namreč imenuje vzrok gradnje »po naključju«, se pravi, ne [gradi], kolikor je gramatik, temveč kolikor se gradbeniku primeri, [da je tudi gramatik]. In podobno velja tudi za ostale vzroke.

[36.] Ravno tako so nekateri vzroki enostavni, nekateri sestavljeni. Enostaven se imenuje vzrok, kadar je kot vzrok imenovano samo tisto, kar je vzrok »po sebi«, ali tudi samo tisto, kar je [vzrok] »po naključju«, kot če bi rekli, da je gradbenik vzrok hiše, in podobno, če bi rekli, da je zdravnik vzrok hiše. [Vzrok] pa se imenuje sestavljen, kadar je kot vzrok imenovano oboje, kot če bi rekli: gradbenik zdravnik je vzrok hiše. Enostaven vzrok se lahko imenuje tudi tisto – glede na to, kar je razložil Avicenna –, kar je vzrok brez primešnosti nečesa drugega, tako kot je [na ta način] baker [vzrok] kipa – kip je namreč narejen iz bakra brez dodatka katerekoli druge ma-

ignis calefacit. Composita autem causa est quando oportet plura aduenire ad hoc quod sit causa, sicut unus homo non est causa motus nauis, sed multi; et sicut unus lapis non est materia domus, sed multi.

[37.] Item causarum quedam est actu, quedam potentia. Causa in actu est que actu causat rem, sicut edificator cum edificat, uel cuprum cum ex eo est ydolum; causa autem in potentia est que, licet non causet rem in actu, tamen potest causare, ut edificator dum non edificat. Et sciendum quod loquendo de causis in actu, necessarium est causam et causatum simul esse, ita quod si unum sit, et alterum: si enim est edificator in actu, oportet quod edificet, et si sit edificatio in actu, oportet quod sit edificator in actu. Sed hoc non est necessarium in causis que sunt solum in potentia.

[38.] Sciendum est autem quod causa uniuersalis comparatur causato uniuersali, causa uero singularis comparatur causato singulari: sicut dicimus quod edificator est causa domus, et hic edificator huius domus.

[§ VI.]

[39.] Sciendum est etiam quod loquendo de principiis intrinsicis, scilicet materia et forma, secundum

terije – in tako kot pravimo, da zdravnik zdravi ali da ogenj greje. Vzrok pa je sestavljen, kadar je za to, da bi bil vzrok, nujno, da se združijo mnoge stvari; tako kot na primer en človek ni vzrok gibanja ladje, temveč [so vzrok njenega gibanja] mnogi ljudje, in tako kot en kamen ni materija hiše, temveč jih je mnogo.

[37.] Ravno tako so nekateri vzroki v deju, nekateri v možnosti. Vzrok v deju je tisti, ki dejansko povzroča stvar, kot na primer gradbenik, ko gradi, ali baker, ko je iz njega [narejen] kip. Vzrok v možnosti pa je tisti, ki kljub temu, da ne povzroča stvari v deju, to lahko povzroči, kot na primer gradbenik, ko ne gradi. Ko govorimo o vzrokih v deju, je treba tudi vedeti, da je nujno, da sta vzrok in povzročeno hkratna, tako da je, če je [prisotno] eno, [prisotno] tudi drugo. Če je namreč gradbenik v deju, je nujno, da gradi, in če je gradnja v deju, je nujno, da je gradbenik v deju. To pa ni nujno pri vzrokih, ki so zgolj v možnosti.

[38.] Treba pa je vedeti, da univerzalni vzrok spremlja univerzalno povzročeno, singularni vzrok pa singularno povzročeno. Tako pravimo, da je gradbenik vzrok hiše, in da je ta gradbenik vzrok te hiše.

[§ VI.]

[39.] Ko govorimo o notranjih počelih, tj. o materiji in obliki, je treba tudi vedeti, da obstaja glede na

conuenientiam principiatorum et differentiam est conuenientia et differentia principiorum. Quedam enim sunt idem numero, sicut Sortes et »hic homo« demonstrato Sorte; quedam sunt diuersa numero et sunt idem in specie, ut Sortes et Plato, qui licet conueniant in specie humana, tamen differunt numero. Quedam autem differunt specie sed sunt idem genere, sicut homo et asinus conueniunt in genere animalis; quedam autem sunt diuersa in genere sed sunt idem solum secundum analogiam, sicut substantia et quantitas, que non conueniunt in aliquo genere sed conueniunt solum secundum analogiam: conueniunt enim in eo solum quod est ens, ens autem non est genus, quia non predicatur uniuoce sed analogice.

[40.] Ad huius intelligentiam sciendum est quod tripliciter aliquid predicatur de pluribus: uniuoce, equiuoce et analogice. Vniuoce predicatur quod predicatur secundum idem nomen et secundum rationem eandem, id est diffinitionem, sicut animal predicatur de homine et de asino: utrumque enim dicitur animal, et utrumque est substantia animata sensibilis, quod est diffinitio animalis. Equiuoce predicatur quod predicatur de aliquibus secundum idem nomen et secundum diuersam rationem, sicut canis dicitur de latrabili et de celesti, que conueniunt solum in nomine et non in diffinitione sive significati-

ujemanje in razliko iz počel izpeljanih stvari [tudi] ujemanje in razlika počel. Nekatero stvari so namreč iste po številu, tako kot sta na primer, ko pokažemo na Sokrata, [ista po številu] Sokrat in ta človek. Nekatero stvari se razlikujejo po številu, a so iste vrste, kot Sokrat in Platon na primer, ki se, čeprav se ujemata v človeški vrsti, razlikujeta po številu. Nekatero stvari pa se razlikujejo po vrsti, so pa istega rodu, kot se na primer človek in osel ujemata v rodu živo bitje. Nekatero stvari pa se razlikujejo v rodu, in so iste samo po analogiji, kot na primer substanca in kvantiteta, ki se ne ujemata v nekem rodu, temveč se ujemata samo po analogiji – ujemata se namreč samo v tem, da sta bivajoče, bivajoče pa ni rod, saj se ne predicira univokalno, temveč analogno.

[40.] Da pa bi to doumeli, je treba vedeti, da se nekaj mnogim stvarjem predicira na tri načine: univokalno, ekvivokalno in analogno. Univokalno se predicira tisto, kar se predicira glede na isto ime in glede na isti pojem, to je definicijo, kot se na primer »živo bitje« predicira človeku in oslu. Za oba namreč pravimo, da sta živo bitje in oba sta čutna substanca z dušo, kar je definicija živega bitja. Ekvivokalno se predicira tisto, kar se predicira kakim stvarjem glede na isto ime, toda glede na različni pomen, kot se na primer »pes« izreka o tistem, kar lahko laja, in o nebesnem [ozvezdju], ki se ujemata samo v imenu, ne pa v definiciji ozi-

one; id enim quod significatur per nomen est diffinitio, sicut dicitur in IV Methaphisice. Analogice dicitur predicari quod predicatur de pluribus quorum rationes diuerse sunt, sed attribuuntur uni alicui eidem, sicut sanum dicitur de corpore animalis et de urina et de potione, sed non ex toto idem significat in omnibus: dicitur enim de urina ut de signo sanitatis, de corpore ut de subiecto, de potione ut de causa. Sed tamen omnes iste rationes attribuuntur uni fini, scilicet sanitati.

[41.] Aliquando enim ea que conueniunt secundum analogiam, id est in proportione uel comparatione uel conuenientia, attribuuntur uni fini, sicut patet in predicto exemplo; aliquando uni agenti, sicut medicus dicitur et de eo qui operatur per artem et de eo qui operatur sine arte, ut uetula, et etiam de instrumentis, sed per attributionem ad unum agens quod est medicina; aliquando autem per attributionem ad unum subiectum, sicut ens dicitur de substantia, de qualitate et quantitate et aliis predicamentis: non enim ex toto est eadem ratio qua substantia est ens et quantitas et alia, sed omnia dicuntur ex eo quod attribuuntur substantie, quod est subiectum aliorum. Et ideo ens dicitur per prius de substantia et per posterius de aliis; et ideo ens non est genus substantie et quantitatis, quia nullum genus predicatur per

roma označitvi; tisto namreč, kar je označeno z imenom, je definicija, kot je rečeno v četrti knjigi *Metafizike*. Analogna se imenuje tista predikacija, ki se predicira mnogim stvarjem, katerih narave so različne, se pa atribuirajo neki eni in isti stvari, tako kot se »zdravo« reče za telo živega bitja in urin in napitek, toda [ta beseda] ne označuje v celoti istega za vse stvari: za urin se reče, [da je »zdrav«], kot o znaku zdravja, za telo kot o subjektu [zdravja], o napitku kot o vzroku [zdravja]. Toda kljub temu se vsi ti pojmi atribuirajo enemu smotru, tj. zdravju.

[41.] Včasih se namreč tiste stvari, ki se ujemajo po analogiji, to je v razmerju ali primerjavi ali ujemanju, atribuirajo enemu smotru, kot je očitno v prejšnjem primeru; včasih enemu dejavniku, tako kot se »zdravnik« na primer reče tako tistemu, ki deluje z umetnostjo kot tistemu brez umetnosti, na primer stara [izkušena] ženska, in tudi instrumentom, toda z atribucijo enemu dejavniku, ki je zdravilstvo; včasih pa se atribuirajo enemu subjektu, tako kot se »bivajoče« reče substanci in kvaliteti in kvantiteti in ostalim predikamentom; razlog, zaradi katerega je substanca »bivajoče« in [razlog] zakaj je »bivajoče« kvantiteta in [so »bivajoče« drugi predikamenti], namreč ni v celoti isti, toda vsi [ti drugi predikamenti se imenujejo »bivajoče«], zato ker se atribuirajo substanci, ki je subjekt drugih. In zato se bivajoče najprej reče substan-

prius et posterius de suis speciebus, sed predicatur analogice. Et hoc est quod diximus, quod substantia et quantitas differunt genere sed sunt idem analogia.

[42.] Eorum igitur que sunt idem numero, forma et materia sunt idem numero, ut Tullii et Ciceronis; eorum autem que sunt idem in specie, diuersa numero, etiam materia et forma non est eadem numero sed specie, sicut Sortis et Platonis. Et similiter eorum que sunt idem genere, et principia sunt idem genere, ut anima et corpus asini et equi differunt specie, sed sunt idem genere. Et similiter eorum que conueniunt secundum analogiam tantum, principia sunt eadem secundum analogiam tantum siue proportionem. Materia enim et forma et priuatio, siue potentia et actus, sunt principia substantie et aliorum generum; tamen materia substantie et quantitatis, et similiter forma et priuatio, differunt genere, sed conueniunt solum secundum proportionem in hoc quod, sicut se habet materia substantie ad substantiam in ratione materie, ita se habet materia quantitatis ad quantitatem. Sicut tamen substantia est causa ceterorum, ita principia substantie sunt principia omnium aliorum.

ci in kasneje ostalim [rodovom]; in zato »bivajoče« ni rod substance in kvantitete, kajti noben rod se svojim vrstam ne predicira »prej« in »kasneje«, temveč se predicira analogno. In to je, kar smo rekli prej, da se substantia in kvantiteta razlikujeta v rodu, sta pa isto po analogiji.

[42.] Oblika in materija tistih stvari, ki so številčno iste, sta tudi številčno isti, kot na primer Tulij in Cicerone. Materija in oblika tistih stvari, ki so iste v vrsti, a se razlikujejo po številu, nista številčno isti, temveč [sta isti] v vrsti, tako kot na primer Sokrat in Platon. In podobno so tudi počela stvari, ki so istega rodu, ista v rodu, kot se na primer duša in telo osla in konja razlikujeta v vrsti, sta pa ista v rodu. Podobno so počela stvari, ki se ujemajo samo po analogiji, ista samo po analogiji oziroma razmerju. Materija namreč in oblika in umanjkanje, oziroma [tudi] možnost in dej, so počela substance in ostalih rodov. Kljub temu pa se materija substance in kvantitete, in podobno tudi oblika in umanjkanje, razlikujejo v rodu, ujemajo pa se samo v razmerju, v tem namreč, da je v takem razmerju, v kakršnem je materija substance kot njena materija do substance, tudi materija kvantitete do kvantitete. Tako kot je substantia vzrok ostalih, tako so počela substance počela vseh drugih.

*Prevedel
Matjaž Vesel*